

Jan Józef Janicki

Boże macierzyństwo Najświętszej Maryi Panny w ambrozjańskiej liturgii Adwentu

Salvatoris Mater 5/4, 74-93

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nowy okres historii Kościoła, który rozpoczął się po Edykcie mediolańskim (313 r.), po względnie jednolitej liturgii pierwszych wieków, w głównych centrach Kościoła katolickiego, gdzie sprawowano liturgię według tradycyjnie ustalonych form i zasad (z których korzystały i były im podporządkowane inne, mniejsze wspólnoty kościelne) – zaczęły powstawać ważniejsze *rodziny liturgiczne*¹. Teologia liturgii określa nazwą *rodzina liturgiczna* szereg rytów (obrzędów) wywodzących się ze wspólnego źródła na sposób bezpośredni, bądź też ulegając wpływom dominującego „centrum pobożności”².

W łonie chrześcijaństwa IV wiek stanowił bardzo twórczą epokę, naznaczoną działaniem wybitnych Ojców Kościoła, pisarzy i pasterzy, którzy oddziaływali ze swych stolic biskupich na pobliskie mniejsze

Ks. Jan Józef Janicki

Boże macierzyństwo Najświętszej Maryi Panny w ambroziańskiej liturgii Adwentu

SALVATORIS MATER
5(2003) nr 4, 74-93

ośrodki. Oddziaływanie to było często związane z rangą historyczną danego miasta, poziomem kultury, znaczeniem politycznym, ale przede wszystkim z rozwojem życia religijnego, a zwłaszcza liturgicznego przy siedzibie biskupa. Metropolie te „wybijały się” spośród innych i wpływały w sposób zasadniczy i znaczący na okoliczne Kościoły. Z tych też centrów promieniował na

sąsiednie wspólnoty chrześcijańskie określony styl życia „kościelnego” oraz sposób sprawowania liturgii. Na taki rozwój liturgii miała także wpływ wprowadzona w cesarstwie rzymskim wolność religii chrześcijańskiej oraz budowa okazałych świątyń wznoszonych od czasów Konstantyna. Zmiany te wymagały określonych form celebracji i większej troski o same teksty liturgiczne (pisane), nad którymi pieczę sprawowała hierarchia. Poznanie wielkiego bogactwa różnorodności

¹ Por. J. WIERUSZ-KOWALSKI, *Liturgika*, Warszawa 1956, 50; *Liturgika ogólna*, red. F. BLACHNICKI i INNI, Lublin 1973, 287.

² Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, I. *Liturgika fundamentalna*, Poznań 1989, 37. Słowo *ryt* wywodzi się z języka sanskryckiego *riti* (od: *ri* – iść, kroczyć) i oznacza: „czyn kultyczny”, „gest religijny” czy „czynność liturgiczną” o charakterze wspólnotowym, powtarzanym, odpowiednio określonym, dzięki czemu bierzemy udział w Bożym działaniu. Zespół działań, czynności oraz towarzyszące im modlitwy charakterystyczne dla danego regionu nazywa się *rytem* lub *obrzędkiem* (TAMŻE).

w zasadniczej jedności chrześcijańskiego kultu, pozwala dostrzec, zwłaszcza w tekstach liturgicznych, najgłębsze korzenie poszczególnych *obrzędów* chrześcijańskich, które od IV wieku zaczynają swe dzieje³. Wielkimi ośrodkami liturgicznego oddziaływania, które dały początek zasadniczym *rodzinom liturgicznym* (czy też podstawowym *obrzędom*), stały się na Wschodzie dwa miasta: Aleksandria (Egipt) i Antiochia (Syria), a na Zachodzie Rzym i Galia.

Do liturgii wschodnich zalicza się liturgiczną rodzinę aleksandryjską, która istniała w Egipcie i Etiopii, a liturgia antiocheńska (syryjska), mająca szerszy zasięg i bardziej zróżnicowana, obejmowała liturgię św. Jakuba (ryt jakobicki), liturgię bizantyjską, chaldejską, ormiańską, maronicką i malabarską.

Na Zachodzie różni się dwie główne rodziny liturgiczne: rzymską i gallikańską (galijską). Liturgię rzymską tworzy liturgia ściśle rzymska (Rzym) i liturgia północnej Afryki. Liturgia gallikańska nie była jednolita, gdyż tworzyły ją: liturgia ściśle gallikańska (Galia), liturgia ambrożyjska (Mediolan), mozarabska (hiszpańsko-wizygocka) i celtycka (Irlandia)⁴.

1. Liturgia ambrożyjska

Liturgia ambrożyjska jest związana z mediolańską prowincją kościelną, gdyż powstała i rozwijała się w Mediolanie, najbardziej znaczącej stolicy biskupiej północnych Włoch. Nazwa tej liturgii pochodzi od św. Ambrożego (339-397), wybitnego Ojca Kościoła i biskupa Mediolanu (od 374 r.), który był wielkim jej krzewicielem i obrońcą⁵.

W strukturze obrzędowej i w swej treści liturgia ambrożyjska, choć tworzy ją wiele elementów pochodzących z różnych tradycji liturgicznych Kościoła Zachodniego, to jest ona najbardziej podobna do liturgii rzymskiej, powstawała bowiem w oparciu o znaną zasadę głoszoną przez św. Ambrożego: *In omnibus cupio sequi ecclesiam romanam, sed tamen et nos hominis sensum habemus*⁶. Liturgia am-

³ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika...*, 37; *Liturgika...*, red. F. BLACHNICKI i INNI, 287.

⁴ Por. J. WIERUSZ-KOWALSKI, *Liturgika...*, 50-54; B. NADOLSKI, *Liturgika...*, 37-48; *Liturgika...*, red. F. BLACHNICKI i INNI, 287-293.

⁵ Zob. A.M. TRIACCA, *Ambrosiana, Liturgia*, w: *Nuovo dizionario di liturgia*, red. D. SARTORE, A.M. TRIACCA, Roma 1984, 20. Autor twierdzi, że zawsze istniało przekonanie, iż św. Ambroży w Kościele mediolańskim był *primus, idest maximus, metropolitanam regens cathedram* (TAMŻE).

⁶ AMBROŻY, *De sacramentis* III, 5: *Pragnę we wszystkim naśladować Kościół*

brozjańska przybierała swój ostateczny kształt w ciągu kilku wieków, ale pomimo różnorodnych wpływów, zwłaszcza Kościołów Wschodu, zachowała swoją oryginalność i specyfikę pośród liturgii Kościoła powszechnego⁷. Księgi liturgiczne, które zachowały się do naszych czasów, pochodzą dopiero z wieku IX, jak np. *Sacramentarium Bergomense*, kiedy to do redagowanych ksiąg w czasie liturgicznej reformy karolińskiej wprowadzono wiele tekstów z liturgii rzymskiej.

W XVI wieku, po Soborze Trydenckim, św. Karol Boromeusz, pasterz Mediolanu, zdołał nie tylko obronić dla swojej diecezji, ale ponadto dokonał odnowienia sprawowanej w niej „od niepamiętnych czasów” liturgii ambrozjańskiej. Podejmowane w różnych okresach próby romanizacji liturgii ambrozjańskiej nie prowadziły do istotnych zmian i liturgia ta, w swej ukształtowanej do VIII wieku formie, przetrwała do naszych czasów w całej archidiecezji mediolańskiej oraz w 55 parafiach szwajcarskiej diecezji Lugano, w 31 parafiach diecezji Bergamo i w 7 parafiach diecezji Novara⁸.

Sobór Watykański II uznał liturgię ambrozjańską (razem z innymi liturgiami katolickimi) za równoprawną z obrządkiem rzymskim, stwierdzając w *Konstytucji o liturgii świętej* m. in.: *Święta Matka Kościół uważa za równe w prawach i godności wszystkie prawnie uznane obrządki, chce je na przyszłość zachować i zapewnić im wszechstronny rozwój. Pragnie też, aby w miarę potrzeby zostały one roztropnie i gruntownie zmienione w duchu zdrowej tradycji oraz aby im nadano nową żywotność, stosownie do współczesnych warunków i potrzeb*⁹. Wezwanie Soboru do odnowy liturgii, *aby lud chrześcijański możliwie łatwo mógł święte misteria zrozumieć i uczestniczyć w celebracji w sposób pełny, czynny i wspólnotowy oraz aby z większą pewnością dochodził w świętej liturgii do obfitego udziału w łaskach*¹⁰ – zostało podjęte nie tylko w liturgii rzymskiej, ale

rzymski, ale przecież i my mamy ludzkie wyczucie (*sens, gust, smak*) (zob. A.M. TRIACCA, *Ambrosiana...*, 21; Cz. KRAKOWIAK, *Ryt i liturgia ambrozjańska*, „Vox Patrum” 18(1998) t. 34-35, 155).

⁷ Por. J. WIERUSZ-KOWALSKI, *Liturgika...*, 53; J. MIAZEK, *Msza św. w liturgiach zachodnich*, w: W. MYSZOR, K. STANULA, *Pokarm nieśmiertelności. Eucharystia w życiu pierwszych chrześcijan*, Katowice 1987, 230; B. NADOLSKI, *Liturgika...*, 46; *Liturgika...*, red. F. BLACHNICKI i INNI, 292.

⁸ Por. A. M. TRIACCA, *Ambrosiana...*, 20. 46.

⁹ *Traditioni denique fideliter obsequens, Sacrosanctum Concilium declarat Sanctam Matrem Ecclesiam omnes ritus legitime agnitos aequo iure atque honore habere, eosque in posterum servari et omnimode foveri velle, atque optat ut, ubi opus sit, caute ex integro ad mentem sanae traditionis recognoscantur et novo vigore, pro hodiernis adiunctis et necessitatibus, donentur* (SC 4).

¹⁰ SC 21.

także w liturgii ambrozjańskiej. Odnowa objęła liturgię sakramentów, przede wszystkim Mszy świętej (odnowiony Mszał Ambrozjański - *Il nuovo Messale Ambrosiano*, i Lekcjonarz ambrozjański - *Il Lezionario Ambrosiano*) i roku kościelnego oraz Liturgię Godzin (nowa księga *Diurna laus*)¹¹.

2. Rok liturgiczny. Adwent

W strukturze roku liturgicznego ambrozjańskiego istnieją pewne różnice w stosunku do liturgii rzymskiej. Adwent rozpoczyna się pierwszymi *Nieszporami* niedzieli, która przypada bezpośrednio po 12 listopada i trwa sześć tygodni, kończąc się przed pierwszymi *Nieszporami* Narodzenia Pańskiego. Niedziele są nazywane: pierwsza, druga, trzecia, czwarta i piąta Adwentu; natomiast w szóstą niedzielę adwentową obchodzi się uroczystość Bożego Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny¹². Dni powszednie Adwentu od 17 do 24 grudnia, nazywane *prenatalizie* („przedurodzinowe”), czyli przed Bożym Narodzeniem, są ukierunkowane na bardziej bezpośrednie przygotowanie do tej uroczystości.

W liturgii ambrozjańskiej okresu Adwentu, tak jak to ma miejsce w liturgii rzymskiej, oprócz tego, że w uroczystość Niepokalanego Poczęcia (8 grudnia) czci się Bożą Rodzicielkę Niepokalaną, często wspomina się Matkę Zbawiciela, zwłaszcza w dni powszednie, a w szczególności sposób w niedzielę poprzedzającą Narodzenie Pańskie, będącą uroczystością Bożego Macierzyństwa Dziewicy Maryi, w którą rozbrzmiewają przepowiednie proroków o Mesjaszu i Jego dziewiczej Matce¹³. Papież Paweł VI w opublikowanej w 1974 roku adhortacji *Marialis cultus*, poświęconej odnowie kultu maryjnego¹⁴, wskazał na bardzo ważne momenty w przeżywaniu Adwentu przez

¹¹ Por. A. M. TRIACCA, *Ambrosiana...*, 28-40.

¹² Włoska nazwa VI niedzieli Adwentu brzmi: „Sollennità della divina maternità della Vergine Maria”; w wydaniu oficjalnym Mszału ambrozjańskiego w języku łacińskim niedziela ta jest nazwana „Dominica VI Adventus. *Beatae Dei Genetricis semperque Virginis Mariae*. Sollemnitas”. Zob. *MISSALE AMBROSIANUM iuxta ritum Sanctae Ecclesiae Mediolanensis ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum*, Mediolani 1981, 72.

¹³ Por. PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska „*Marialis cultus*” o należyтым kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny (2 II 1974), nr 3 (dalej: MC).

¹⁴ Zob. TAMŻE. S.C. Napiórkowski napisał we *Wstępie* do tego dokumentu papieskiego, że chociaż adhortacja nie ma rangi dokumentu soborowego, to jednak stanowi obszerny i zasadniczy wykład na temat kultu maryjnego dostosowanego do naszych czasów. Jest to najdonioślejsza wypowiedź Nauczycielskiego Urzędu Kościoła na temat Najświętszej Maryi Panny od czasów ostatniego soboru

chrześcijan – katolików wszystkich obrządków. Jednym z takich akcentów jest wskazanie, by wierni Kościoła przeżywając misteria liturgiczne wprowadzali w swe życie ducha Adwentu, rozważali niewypowiedzianą miłość, z jaką Dziewica-Matka oczekiwała Syna i skłaniali się w duchu wiary do obierania Jej sobie za wzór i by byli gotowi wyjść naprzeciw nadchodzącemu Zbawicielowi¹⁵. W liturgii Adwentu *połączenie oczekiwania mesjańskiego i oczekiwania chwalebного przyścia Chrystusa z pełnym podziwu wspomnieniem Matki, dostarcza wzoru wspaniałej równowagi w oddawaniu czci. Może to być uważane jakby za normę, celem powstrzymania wszelkiej dążności do oddzielania – jak to ma miejsce w pewnych formach pobożności ludowej – nabożeństwa do Bożej Rodzicielki Maryi od centrum, ku któremu koniecznie trzeba je skierować, mianowicie od Chrystusa. To również sprawia, że ten czas może być uznany [...] za szczególnie stosowny do oddawania w należyty sposób czci Bożej Rodzicielce*¹⁶.

W rzymskim kalendarzu liturgicznym z dwu wielkich uroczystości początku roku kościelnego ku czci Matki Bożej, jedna jest obchodzona w Adwencie (Niepokalanego Poczęcia), a druga (Macierzyństwa Bożego) to uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi celebrowana w pierwszy dzień stycznia¹⁷. W liturgii ambrożyjskiej ta druga uroczystość maryjna, Bożego Macierzyństwa Dziewicy Maryi, jest uroczystością obchodzona w ostatnią niedzielę Adwentu i ma na celu, tak jak uroczystość rzymska, *przypomnieć rolę, jaką Maryja spełniła w tej tajemnicy zbawienia oraz uczcić szczególną godność, która skutkiem tego przypadła w udziale „Świętej Rodzicielce [...], przez którą zasłużyliśmy [...] przyjęc Sprawcę życia”*¹⁸.

Przedmiotem niniejszego, z konieczności syntetycznego studium, jest próba odczytania, poprzez analizę formularza mszalnego ambrożyjskiej szóstej niedzieli Adwentu (w duchu starożytnej zasady *lex orandi lex credendi*), wiary Kościoła co do miejsca i znaczenia Bogarodzicy Maryi, Matki Zbawiciela, w Bożej ekonomii zbawienia.

i najważniejszy tekst Kościoła o kulcie Maryi w całej historii. ‘Marialis cultus’ to magna charta kultu maryjnego. S.C. NAPIÓRKOWSKI, Główne idee „Marialis cultus”, w: Jak czcić Matkę Bożą? Abortacja apostolska papieża Pawła VI „Marialis cultus” o należytych kształtowaniu i rozwijaniu kultu Najświętszej Maryi Panny, Niepokalanów 1984, 5n.

¹⁵ Por. MC 4.

¹⁶ TAMŻE.

¹⁷ Zob. TAMŻE, 5.

¹⁸ TAMŻE.

3. VI Niedziela Adwentu: Uroczystość Bożego Macierzyństwa Dziewicy Maryi¹⁹ (Świętej Bożej Rodzicielki i zawsze Dziewicy Maryi)²⁰

3.1. Formularz mszalny

Struktura Mszy św. ambrożyjskiej jest w dużej mierze podobna do rzymskiej, gdyż przez wieki pozostawała pod nieustannym jej wpływem.

Obrzędy wstępne rozpoczyna śpiew na wejście (*Ingressa - All'ingresso*), odpowiadający takiemu samemu śpiewowi (*Ant. ad introitum*) w Mszy rzymskiej. Śpiew ten w szóstą niedzielę Adwentu jest wprawdzie oparty na jednym zdaniu św. Elżbiety z nawiedzenia jej przez Maryję: *A skądże mi to, że Matka mojego Pana przychodzi do mnie?* (Łk 1, 43), ale został teologicznie ubogacony i brzmi następująco:

Elisabetta dice a Maria:

„Perchè a me sei venuta, Madre del mio Signore?

Se l'avessi saputo, sarei uscita a te incontro.

Tu porti in grembo il Re dell'universo,

io solamente un profeta;

tu colui che dà la legge, io colui che la osserva;

*tu la Parola che salva, io la voce che ne proclama l'avvento*²¹.

Obrzędy wstępne kończy modlitwa (odpowiadająca rzymskiej *kolekcie*), która jest wypowiedzana nad ludem na początku zgromadzenia liturgicznego (*Super populum - All'inizio dell'assemblea liturgica*) i która wyraża charakter (istotę) obchodzonej uroczystości oraz jej odniesienie do życia zgromadzonych wiernych: *O Dio, che nella verginità feconda di Maria hai donato agli uomini i beni della salvezza eterna, fà che sperimentiamo la sua intercessione perché da lei abbiamo ricevuto lo stesso Autore della vita, Gesù Cristo, tuo Figlio, nostro Signore e nostro Dio, che vive e regna con te, nell'unità dello Spirito santo, per tutti i secoli dei secoli*²².

¹⁹ W Mszale włoskim (ambrożyjskim) nazwa tej uroczystości brzmi: *Divina Maternità della Vergine Maria*.

²⁰ Mszał ambrożyjski łaciński nazywa tę uroczystość: *Beatae Dei Genetricis semperque Virginis Mariae*.

²¹ MESSALE AMBROSIANO *festivo*, Casale Monferrato 1986, 60. Tekst łaciński brzmi: *Videsne Elisabeth cum Dei genetrice Maria disputantem: Quid ad me venisti, mater Domini mei? Si enim scirem, in tuum venire occursum. Tu enim regnatorem portas, et ego prophetam; tu legem dantem, et ego legem accipientem; tu Verbum, et ego vocem proclamantis adventum Salvatoris* (MISSALE AMBROSIANUM..., 72).

²² MESSALE AMBROSIANO..., 60. Tekst łaciński ma brzmienie: *Deus, qui salutis*

Liturgia słowa w liturgii ambrożyjskiej obejmuje w niedziele, uroczystości i święta (a także np. w dni powszednie Wielkiego Postu) zasadniczo trzy czytania, z których jednak, z racji pastoralnych, można wybrać dwa.

W szóstą niedzielę ambrożyjskiego Adwentu trzy czytania biblijne Liturgii słowa w całości odpowiadają czytaniom czwartej niedzieli Adwentu (rok „B”) w liturgii rzymskiej²³.

Pierwsze czytanie jest wzięte z Drugiej Księgi Samuela (2 Sm 7, 1-5. 8b-12. 14a. 16) oraz opatrzone, w *Lekcjonarzu* łacińskim (liturgii rzymskiej), tytułem: *Regnum David erit usque in aeternum ante faciem Domini* (w polskim wydaniu tytuł ten brzmi: *Królestwo Dawida będzie trwało wiecznie*); a w wersji *Lekcjonarza* ambrożyjskiego: *Il regno di Davide sarà saldo per sempre davanti al Signore*²⁴.

Psalm responsoryjny, który, tak jak w liturgii rzymskiej, następuje po pierwszym czytaniu i *sprzyja medytacji nad słowem Bożym*²⁵, stanowi Psalm 89 (88) 2-3. 4-5. 27. 29; refrenem (w. 2a) w brzmieniu łacińskim (liturgii rzymskiej) są słowa: *Misericordias tuas, Domine, in aeternum cantabo* (w wersji polskiej: *Na wieki będę sławił laski Pana*); wersja ambrożyjska (po włosku) to: *Il Signore è fedele per sempre*²⁶.

Drugie czytanie zostało zaczerpnięte z Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian (Rz 16, 25-27); w *Lekcjonarzu* liturgii rzymskiej jest poprzedzone zdaniem: *Mysterium temporibus aeternis tacitum nunc patefactum est* (*Tajemnica ukryta dla dawnych wieków została objawiona*); *Lekcjonarz* ambrożyjski ma tytuł: *Il mistero taciuto per secoli ora è rivelato*²⁷.

Śpiew przed Ewangelią (*Canto al Vangelo*) to refren: *Alleluja* i słowa Najświętszej Maryi Panny ze zwiastowania (Łk 1, 38): *Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według twego słowa*; w *Lekcjonarzu* ambrożyjskim: *Eccomi, sono la serva del Signore: avvenga di me quello che hai detto*. Śpiewem tej aklamacji zgromadzenie liturgiczne *przyjmuje i pozdrawia Pana mającego doń przemawiać*²⁸.

aeterne, beatae Mariae virginitate fecunda, humano generi praemia praestitisti, tribue, quaesumus, ut ipsam pro nobis intercedere sentiamus, per quam meruimus auctorem vitae suscipere (MISSALE AMBROSIANUM..., 72).

²³ Zob. *Lekcjonarz Mszalny*, t. 1. Okres Adwentu. Okres Narodzenia Pańskiego, Poznań-Warszawa 1991, 128-132.

²⁴ Zob. TAMŻE, 128; LECTIIONARIUM, I. De Tempore: ab Adventu ad Pentecosten, Typis Polyglottis Vaticanis 1970, 95.

²⁵ *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*, Poznań 2004, nr 61.

²⁶ Zob. *Lekcjonarz Mszalny*..., 129; LECTIIONARIUM, I, 96.

²⁷ Zob. *Lekcjonarz Mszalny*..., 130; LECTIIONARIUM, I, 97.

²⁸ *Ogólne wprowadzenie*..., nr 62.

Ewangelię stanowi scena zwiastowania przedstawiona przez tekst św. Łukasza (Łk 1, 26-38), który został w liturgii rzymskiej zatytułowany: *Ecce concipies in utero et paries filium* (w polskim *Lekcjonarzu* ten tytuł brzmi: *Maryja pocznie i porodzi Syna*), a w *Lekcjonarzu* ambrożyjskim: *Ecco concepirai un figlio e lo darai alla luce*²⁹.

W liturgii ambrożyjskiej po Ewangeli (bądź po homilii) śpiewa się lub recytuje antyfonę³⁰, która w szóstą niedzielę Adwentu ogłasza, że nasz Zbawiciel, który jest Bogiem najwyższym i przedziwnym, uwielbianym przez aniołów, zstąpił z nieba do łona Maryi: *Dal cielo il nostro Salvatore è disceso nel grembo di Maria. È lodato dagli angeli e chiamato Dio sovrano*³¹.

Następuje *modlitwa powszechna (wiernych)*, która uwzględnia (tak jak w liturgii rzymskiej) potrzeby Kościoła, rządzących państwami i zbawienie całego świata, ludzi doświadczonych różnymi trudnościami, miejscową wspólnotę i określone okoliczności. Celebrans kończy powyższe prośby modlitwą „na zakończenie Liturgii słowa” (*Ad complendam liturgiam verbi – A conclusione della liturgia della parola*), prosząc wszechmogącego Boga, który posłał do ludzi swoje Słowo, które stało się Ciałem w łonie Dziewicy Maryi, aby z miłością wejrzał na swój lud i wysłuchał jego głosu: *O Dio onnipotente, che ci hai creato e hai mandato a noi il tuo Verbo, fatto uomo nel grembo della vergine Maria, guarda con amore il tuo popolo e ascolta la sua umile voce. Per Cristo nostro Signore*³².

Liturgia eucharystyczna rozpoczyna się przekazaniem sobie znaku pokoju, po czym następuje złożenie darów ofiarnych; podczas składania na ołtarzu chleba i wina celebrans odmawia ustalone krótkie formuły „ambrożyjskie”, które może zastąpić „rzymskimi”. W niedziele, uroczystości i święta Pańskie, Matki Bożej, apostołów, ewangelistów i inne, odmawia się – po złożeniu darów – wyznanie wiary formułą nicejsko-konstantynopolitańską, a w niedziele Wielkiego Postu oraz w czasie Mszy przy udzielaniu chrztu, formułą *Składu*

²⁹ Zob. *Lekcjonarz Mszalny...*, 131; *LECTIONARIUM*, I, 97.

³⁰ Śpiew antyfony po Ewangeli (towarzyszył w liturgii ambrożyjskiej prawdopodobnie wyjściu katechumenów (na zakończenie Liturgii słowa), bądź też przenoszeniu księgi ewangeliarza z ambony. Por. J. MIAZEK, *Msza św. w liturgiach zachodnich...*, 231.

³¹ Łaciński tekst ma brzmienie: „Post Evangelium” – *Salvator noster descendit de caelo per Mariae virginis uterum. Ab angelis collaudatur, et vocatur Admirabilis, Deus* (*MISSALE AMBROSIANUM...*, 72).

³² *MISSALE AMBROSIANO...*, 63. W Mszale łacińskim – ambrożyjskim tekst ten brzmi: *Domine sancte, Deus aeternae et humanae substantiae creator omnipotens, qui Verbum tuum in Virginis uterum venire voluisti, supplicantium tibi preces benignus intende. Per Christum* (*MISSALE AMBROSIANUM...*, 72).

apostolskiego. Przygotowanie darów kończy modlitwa nad darami (*super oblata – sui doni*), w której celebrans prosi Boga, aby przyjął dary i napełnił je łaską Ducha Świętego, który zstąpił do Dziewicy Maryi: *Il tuo Spirito, o Dio onnipotente, disceso con la sua gloria nella vergine Maria, accolga le nostre offerte e le ricolmi della sua grazia. Per Cristo nostro Signore*³³.

W liturgii ambrożyjskiej, podobnie jak w rzymskiej, modlitwą nad darami celebrans kończy przygotowanie darów i rozpoczyna *Modlitwę eucharystyczną*, czyli modlitwę dziękczynienia i uświęcenia, która jest centrum całej celebracji. Kapłan wzywa wiernych, aby wzniesli serca do Pana oraz jednoczy wszystkich ze sobą w modlitwie i dziękczynieniu, jakie w imieniu całej wspólnoty eucharystycznej zanoszą do Boga Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym. Całe zgromadzenie wiernych jednoczy się z Chrystusem w głoszeniu wielkich dzieł Bożych i w składaniu Ofiary³⁴. Prefacja wyraża dziękczynienie, w którym kapłan w imieniu całego ludu wielbi Boga Ojca i składa Mu dziękczynienie za całe dzieło zbawienia lub za jakiś szczególnie jego aspekt, zależnie od okresu liturgicznego uroczystości czy święta.

W pierwszej (z dwóch) prefacji szóstej niedzieli Adwentu Kościół w liturgii ambrożyjskiej głosi tajemnicę Boskiego macierzyństwa Maryi Dziewicy, która przyjmując z wiarą zwiastowanie anielskie, poczęła Słowo i przyrodziła śmiertelnym ciałem. W szczupłości (skromności) swego łona zawarła (objęła) Pana niebios i Zbawiciela świata, i wydała Go nam na świat, zachowując nienaruszone dziewictwo³⁵.

Druga (do wyboru) prefacja wzywa uczestników do uroczystego świętowania misterium Marii Dziewicy, gdyż z Niej narodził się

³³ *Altari tuo, Domine, superimposita munera Spiritus sanctus assumat, qui beatae Mariae viscera sui splendoris veritate replevit. Per Christum* (MISSALE AMBROSIANUM..., 72).

³⁴ Zob. *Institutio Missalis Ambrosiani*, nr 55, w: MISSALE AMBROSIANUM..., XXII; por. *Ogólne wprowadzenie...*, nr 78.

³⁵ Por. MESSALE AMBROSIANO..., 64: *É veramente cosa buona e giusta, nostro dovere e fonte di salvezza, celebrare il mistero della beata vergine Maria che, accogliendo con fede illibata l'annuncio dell'angelo, concepì il tuo Verbo, rivestendolo di carne mortale; nell'esiguità del suo grembo racchiuse il Signore dei cieli e il Salvatore del mondo e per noi lo diede alla luce, serbando intatta l'integrità verginale. Stupiti e gioiosi per questo prodigio, uniti agli angeli e ai santi, eleviamo a te, Padre, unico onnipotente Dio col Figlio e con lo Spirito santo, l'inno della tua lode; MISSALE AMBROSIANUM..., 73: *Vere dignum et iustum est, aequum et salutare, nos beatae semperque virginis Mariae sollemnia celebrare. Haec enim parvo utero Dominum caeli portavit, et Redemptorem mundi, angelo nuntiante, Verbum carne mortali edidit Salvatorem, qui castis visceribus est conceptus, clausa ingrediens et clausa relinquens. Et ideo cum angelis et archangelis, cum thronis ac dominationibus, cumque omni militia caelestis exercitus, hymnum gloriae tuae canimus, sine fine dicentes.**

Ten, który karmi nas Chlebem anielskim. Bogactwo roztrwonione przez grzeszną Ewę - Maryja nam przywróciła; przez kobietę trucizna grzechu rozlała się pośród nas, przez Kobiętę zaczęło się dzieło zbawienia. Zasadzkom pełzającego zła przeciwstawia się moc Odkupiciela; macierzyństwo, które stało się przyczyną śmierci, teraz daje nam Boga żywego, przez co natura ludzka powstaje wolna z dawnej niewoli. Wszelka nędza (bieda), która przysłała na nas przez Adama, została przezwyciężona przez obfitość daru Chrystusa³⁶.

Obrzędy Komunii św. w liturgii ambrożyjskiej rozpoczynają się od łamania chleba i zmieszania postaci przed modlitwą *Ojcze nasz*, która zawiera prośbę o chleb codzienny, przypominający chrześcijanom także Chleb eucharystyczny, oraz prośbę o oczyszczenie z grzechów, aby święte dary przyjmowali prawdziwie święci; obrzędowi temu towarzyszy specjalny śpiew³⁷. W szóstą niedzielę Adwentu śpiew ten jest w pierwszej swojej części inspirowany słowami kobiety z tłumy głośno wołającej do Jezusa, Pana świata, który dla zbawienia ludzi przyjął śmiertelną naturę: *Błogosławione łono, które Cię nosiło, i piersi, które ssaleś* (Łk 11, 27): *Beato il grembo che ti ha portato, o Cristo, o beato il seno che ti ha nutrito, o Signore del mondo che per salvare gli uomini ti sei degnato assumere la natura mortale*³⁸.

³⁶ Por. MESSALE AMBROSIANO..., 64: *È veramente cosa buona e giusta renderti grazie, o Padre, e invocare la tua potenza per celebrare con solenne memoria il mistero della vergine Maria. Dalla sua fecondità è germinato per noi colui che si sazia con angelico pane. La ricchezza dissipata da Eva peccatrice da Maria ci è ridonata; da una donna si è infiltrato tra noi il veleno della colpa, da una donna comincia l'opera di salvezza. All'insidia strisciante del male si oppone la forza del Redentore; la maternità, che era diventata principio di morte, ci ridona il Dio vivo onde il genere umano risorge libero dall'antica oppressione. Ogni miseria che ci è venuta da Adamo è vinta dalla sovrabbondanza del dono di Christo. Felici per questa vittoria, uniti agli angeli e ai santi, eleviamo l'inno della tua lode; por. MISSALE AMBROSIANO..., 73: *Vere dignum et iustum est, aequum et salutare, nos tibi, Domine, Deus omnipotens, gratias agere, et cum tuae invocatione virtutis beatae Mariae virginis festa celebrare. De cuius ventre fructus effloruit, qui panis angelici munere nos replevit. Quod Eva voravit in crimine, Maria restituit in salute. Inde fusa sunt venena discriminis, hinc egressa mysteria Salvatoris. Inde se praebuit tentantis iniquitas, hinc Redemptoris est opitulata maiestas. Inde partus occubuit, hinc Conditor resurrexit, a quo humana natura, non iam captiva sed libera restituitur. Quod haec Adam perdidit in parente, Christo recepit auctore. Quem una tecum, omnipotens Pater, et cum Spiritu sancto laudant angeli, venerantur archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus et potestates adorant. Quem cherubim et seraphim socia exultatione concelebrant. Cum quibus et nostras voces ut admitti iubeas, deprecamur, supplicii confessione dicentes.**

³⁷ Śpiew ten jest nazywany *Confractorium* – *Allo spezzare del pane* (W czasie łamania chleba). Liturgia ambrożyjska zachowała łamanie Chleba przed *Ojczy nasz* tak, jak czynią to rytzy wschodnie, czy jak czyniły to inne rytzy zachodnie i liturgia rzymska przedgregoriańska. Por. J. MIAZEK, *Msza św. w liturgiach zachodnich...*, 232.

³⁸ MESSALE AMBROSIANO..., 65; MISSALE AMBROSIANO..., 74: *Beatus ille*

Gdy kapłan i wierni przyjmują Najświętszy Sakrament, śpiewa się pieśń na Komunię, która ma wyrażać duchową jedność komunikujących poprzez zjednoczenie głosów, ukazywać radość serca i w pełniejszym świetle objawiać wspólnotowy charakter procesji zdążającej na przyjęcie Ciała Chrystusa³⁹. W uroczystość Bożego Macierzyństwa NMP śpiew komunijny akcentuje prawdę o świętej, „przedziwnej wymianie” darów, która dokonała się w Chrystusie pomiędzy Bogiem i człowiekiem (ludzkością): Chrystus stał się uczestnikiem naszego człowieczeństwa, abyśmy mogli stać się uczestnikami Jego Boskiej natury. „Wymiana” ta, zapoczątkowana we Wcieleniu, przedłuża się i na nowo dokonuje się przez Eucharystię⁴⁰.

Modlitwa po Komunii, w której Kościół prosi o owoce celebrowanego misterium, w szóstą niedzielę ambrojańskiego Adwentu, jest wołaniem do Boga, aby przez wstawiennictwo Bożej Rodzicielki Maryi pomógł nam z wytrwałą miłością strzec każdego dnia życia, Daru, który otrzymaliśmy ze stołu eucharystycznego⁴¹.

4. Teologia ambrojańskiej uroczystości Bożego Macierzyństwa Dziewicy Maryi

4.1. Maryja – Matką Mesjasza, Syna Dawida, którego Królestwo będzie trwało wiecznie

Liturgia słowa ambrojańskiej szóstej niedzieli Adwentu, która jest dostosowana zarazem do uroczystości Macierzyństwa Najświęt-

venter, qui te portavit, Christe, et beata ubera, quae te lactaverunt Dominum et Salvatorem mundi, qui pro salute generis humani carnem assumere dignatus es.

³⁹ Śpiew ten jest nazywany *Transitorium – Canto alla comunione* (por. MISSALE AMBROSIANUM..., 74; MESSALE AMBROSIANO..., 540); por. *Ogólne wprowadzenie...*, nr 86.

⁴⁰ Por. J. JANICKI, *Obrzędy liturgii Mszy świętej*, w: W. ŚWIERZAWSKI, *Mysterium Christi*, 3. *Msza Święta*, Kraków 1992 (1993), 249. Ten ambrojański śpiew (*Alla comunione*) ma następujące brzmienie włoskie: *O scambio di doni mirabile! Il Creatore dal genere umano, nascendo dalla Vergine intatta per opera di Spirito santo, riceve una carne mortale e ci elargisce una vita divina* (MESSALE AMBROSIANO..., 65). W wersji łacińskiej *Transitorium* brzmi: *O admirabile commercium! Creator generis humani, animatum corpus sumens, de Virgine nasci dignatus est, et, procedens homo sine semine, largitus est nobis suam deitatem* (MISSALE AMBROSIANUM..., 74).

⁴¹ Zob. MESSALE AMBROSIANO..., 65: *Orazione dopo la comunione: Resta con noi, o Dio onnipotente, e per l'intercessione di Maria vergine i madre aiutaci con instacabile amore a custodire in ogni giorno della vita il dono ricevuto alla tua mensa. W Mszale ambrojańskim łacińskim modlitwa ta (*Post communionem*)*

szej Maryi Panny, ukazuje najpierw prawdę o Królestwie Bożym, „które będzie trwać na wieki”, i o roli w tym królestwie Mesjasza, Syna Dawida, narodzonego z Maryi Dziewicy *poślubionej mężowi, imieniem Józef, z rodu Dawida* (Łk 1, 27).

Najstarsze proroctwo Starego Testamentu, przypomniane w pierwszym czytaniu, wziętym z drugiej Księgi Samuela (7, 1-5. 8b-12. 14a. 16), wskazuje, że dynastia Dawida będzie królowała wiecznie nad ludem Bożym. Proroctwo to miało bardzo wielkie znaczenie, gdyż było przygotowaniem ludzkości na przyjsie ostatniego potomka dynastii Dawida, czyli Jezusa, którego księgi Starego Testamentu określają synem Dawida (pierwszym ogniwem w dynastii Dawida był król Dawid)⁴². Bóg, który sam był pasterzem teokratycznego narodu, Izraela (por. Ps 23[22] i Ez 34), daje obietnice Dawidowi i jego potomkowi, że będzie pasterzem i władcą nad Jego ludem (w. 8). Dawid będzie zwycięskim królem (w. 9), który zapewni ludowi posiadanie ziemi, obiecanej i danej mu z Bożego miłosierdzia (w. 10n). Słowo Boże zawsze się spełnia, dlatego, choć obietnice Boga dotyczyły potomków dynastii Dawida, to jednak na wielu z nich się nie spełniły, gdyż nie wszyscy byli dobrymi pasterzami⁴³, nie wszyscy byli zwycięskimi królami i nie wszyscy zapewnili ludowi pokój oraz posiadanie ziemi obiecanej, którą Izraelici stracili, wzięci do niewoli babilońskiej. Dynastia Dawida nie zawsze mogła kierować i pasterzować ludowi Bożemu. Boża zapowiedź jednakże się spełniła, gdyż wypełniła się całkowicie w Jezusie Chrystusie, największym potomku Dawida, który powiedział o sobie, że jest dobrym pasterzem (por. J 10, 11. 14). To Jezus jest jedynie prawdziwym pasterzem, o którym mówił Bóg przez proroków i to do Niego odnosiły się w sposób szczególny słowa proroctwa, gdyż był nie tylko synem Dawida, ale i prawdziwym Synem Bożym (*Ja będę mu Ojcem, a on będzie Mi synem* - 2 Sm 7, 14a)⁴⁴.

ma wersję: *Adesto nobis, omnipotens Deus, dilectione continua, ut, quae fideliter sumpsimus sacramenta, beatae Mariae, piae matris et perpetuae virginis, intercessione servemus* (MISSALE AMBROSIANUM..., 74).

⁴² Por. S. ŁACH, 4 *Niedziela Adwentu. Pierwsze czytanie*, w: *Komentarze biblijne do czytań mszalnych. Rok B*, red. S. ŁACH, Lublin 1981, 19.

⁴³ Por. Jr 25, 34-38; Za 11, 13.

⁴⁴ BT opatrzyła ten tekst pouczającym komentarzem, podkreślającym, że Bóg będzie się odnosił do następców Dawidowych jak do swoich dzieci (Ps 89[88], 31-38). Już u Żydów z czasem słowa te nabrały sensu mesjańskiego – Ps 2,7 (por. Hbr 1, 5). Chrystus jest synem Dawida; NT to stwierdza: Mt 1, 1; 22, 41-45 par.; Łk 1, 32; 3, 31; Dz 13, 22n; Rz 1, 3; 2 Tm 2, 8; Ap 5, 5; 22, 16. W Nim też słowa te nabierają najpełniejszego znaczenia. Por. ponadto: S. ŁACH, 4 *Niedziela*..., 20.

Mesjasz, Syn Dawida, narodzony z Maryi Dziewicy, poprowadzi do Ojca w niebie wszystkie narody, które stając się ludem Bożym, wejdą do królestwa Bożego⁴⁵. Przepowiednie prorockie, rozbrzmiewające radością na myśl o chwalebnej przyszłości ludu Bożego, urzeczywistniają się z chwilą przyjścia Jezusa Chrystusa na świat. W scenie zwiastowania anioł zwraca się do Maryi z pozdrowieniem, które jest wezwaniem do radości: χαίρε – „raduj się”, „ciesz się”⁴⁶, w którym rozbrzmiewa echo starotestamentowych proroctw zapowiadających przyjście Mesjasza, jak np. *Córo Syjońska!* [...] *Ciesz się i wesel z całego serca*, [...] *Pan jest pośród ciebie!* (So 3, 14n); *Raduj się wielce, Córo Syjonu*, [...] *Oto Król twój idzie do ciebie* (Za 9, 9). Ewangelista Łukasz, idąc za zwyczajem pierwszych wspólnot chrześcijańskich, odczytywał fakty z życia Jezusa i Maryi w świetle starotestamentowych proroctw oraz męki i zmartwychwstania Chrystusa. Dlatego mówiąc o Maryi, którą Bóg napełnił swoją łaską, zastąpił wyrażenie „Córo Syjonu” słowami „pełna łaski”; z Niej bowiem narodzi się Jezus, który *będzie nazwany Synem Najwyższego, a Pan Bóg da Mu tron Jego ojca, Dawida* (Łk 1, 32). Te słowa anioła stanowiły zapowiedź spełnienia się wkrótce nadziei przyjścia Mesjasza, Syna Maryi, który będzie „wielki”; określenie „wielki” z perspektywy śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa nabiera w scenie zwiastowania głębszego znaczenia i uwydatnia Jego Boskie pochodzenie⁴⁷. Słowa pozdrowienia zwiastuna nieba: „łaski pełna” odnoszą się przede wszystkim do wybrania Maryi na Matkę Syna Bożego, a równocześnie wskazują *na całe nadprzyrodzone obdarowanie Maryi, jakie wiąże się z tym, że została wybrana i przeznaczona na Matkę Chrystusa*⁴⁸.

Godność Mesjasza oraz zapowiedź objęcia przezeń tronu Dawida bardzo wyraźnie akcentuje tytuł „Syn Najwyższego” (por. 2 Sm 7, 13-16; Ps 2, 7), który współcześni Maryi Żydzi rozumieli jako mesjańską odnowę politycznego panowania dynastii Dawida. Uczniowie Chrystusa jednakże, patrząc na przepowiednie prorockie w świetle zbawczego dzieła swojego Mistrza, wiedzieli, że nie chodzi o polityczne panowanie. Syn Maryi obejmie bowiem władzę nad ludźmi w wymiarze duchowym, a Jego panowanie będzie się rozciągać na

⁴⁵ Por. S. WITEK, *4 Niedziela Adwentu. Z nauki Kościoła*, w: *Komentarze...*, 22.

⁴⁶ To greckie słowo, które znaczy również *witaj*, *bądź pozdrowiony*, przywykło się tłumaczyć przez: *Zdrowaś* - por. R. RUBINKIEWICZ, *4 Niedziela Adwentu. Ewangelia*, w: *Komentarze...*, 21; R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski*, Warszawa 1997, 649.

⁴⁷ Por. R. RUBINKIEWICZ, *4 Niedziela Adwentu...*, 21.

⁴⁸ JAN PAWEŁ II, Encyklika „*Redemptoris Mater*” o *Błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła* (25 III 1987), 9 (dalej: RM).

całe królestwo Boże: *będzie panował nad domem Jakuba na wieki, a Jego panowaniu nie będzie końca* (Łk 1, 33).

Prawda wydarzenia zwiastowania, zawarta w słowach anielskiego pozdrowienia, płynie zatem z faktu, że Boży plan zbawienia, przez oddanie się Maryi w pełni woli Bożej, otrzymuje swoją pełną realizację. Św. Paweł Apostoł składa dlatego Bogu Ojcu hołd za Jego troskę o zbawienie człowieka, podkreślając, że odwieczny plan całego dzieła zbawienia („tajemnica, dla dawnych wieków ukryta”⁴⁹) został ujawniony w chwili przyjścia na świat Jezusa Chrystusa. Jan Paweł II napisał, że *Boski plan zbawienia [...] został nam objawiony wraz z przyjściem Chrystusa* i jest on także *odwiecznie związany z Chrystusem. W całokształcie tego planu, który ogarnia wszystkich ludzi, szczególne miejsce zajmuje ‘niewiasta’ jako Matka Tego, z którym Ojciec odwiecznie związał dzieło zbawienia*⁵⁰. W objawieniu więc i realizacji zbawczych planów Boga swoją bardzo szczególną część miała Maryja Dziewica, która *przy zwiastowaniu anielskim przyjęła sercem i ciałem Słowo Boże i dała światu Życie*, i dlatego *jest uznawana i czczona jako prawdziwa Matka Boga i Odkupiciela. Odkupiona w sposób wznioślejszy ze względu na zasługi swego Syna i zjednoczona z Nim ścisłym i nierozzerwalnym węzłem, jest obdarzona tym największym darem i najwyższą godnością, która wynika z tego, że jest rodzicielką Syna Bożego i dlatego najbardziej umiłowaną córką Ojca i przybytkiem Ducha Świętego*⁵¹. Wybranie Maryi na Matkę Syna Bożego jest decydującym dla wypełnienia się zbawczych zamierzeń Boga w stosunku do całej ludzkości; jest to wybranie całkowicie wyjątkowe i jedyne na tle odwiecznego Bożego wybrania w Chrystusie i przeznaczenia do godności przybranych synów, wszystkich ludzi – stąd także jedyne i wyjątkowe miejsce Maryi w tajemnicy Chrystusa⁵².

Zwiastowanie anielskie, przedstawione w Liturgii słowa VI niedzieli ambrożyjskiego Adwentu, jest objawieniem tajemnicy wcielenia w samym początku jego wypełnienia się na ziemi i równocześnie ukazaniem Bożego macierzyństwa Matki Słowa, które stało się Ciałem. Zbawcze udzielanie się Boga i Jego życia całemu stworzeniu, a przede wszystkim człowiekowi, osiągnęło *w tajemnicy Wcielenia jeden ze swych punktów szczytowych. Jest to bowiem zarazem szczyt wśród całego obdarowania łaską w dziejach człowieka i kosmosu. Maryja*

⁴⁹ Rz 16, 25 – zob. *Drugie czytanie* Liturgii słowa analizowanej uroczystości.

⁵⁰ RM 7.

⁵¹ LG 53.

⁵² Por. RM 9.

jest 'łaski pełna', ponieważ Wcielenie Słowa, zjednoczenie osobowe Boga-Syna z naturą ludzką, z człowieczeństwem, w Niej właśnie się urzeczywistnia i dokonuje⁵³.

Liturgia ambrożyjska stwierdza bardzo wyraźnie, że przez Maryję zaczęło się dzieło zbawienia⁵⁴, gdyż to Ona obdarzyła ludzi dobrami zbawienia wiecznego⁵⁵ rodząc Zbawiciela świata⁵⁶.

4.2. Boskie macierzyństwo Maryi w ekonomii zbawienia

Formularz mszalny ambrożyjskiej uroczystości Boskiego Macierzyństwa Dziewicy Maryi, zawierający modlitwy Kościoła (*lex orandi*), wyraża równocześnie wiarę całego zgromadzenia liturgicznego Kościoła (*lex credendi*). Teksty modlitw i inne święte teksty tego formularza bardzo wymownie ukazują na tle całej historii zbawienia Maryję, która jest nazywana: Matką Pana, Tą, która nosiła w swoim łonie Króla wszechświata⁵⁷; Tą, przez którą otrzymaliśmy Stwórcę życia, Jezusa Chrystusa, Jej Syna, a naszego Pana i naszego Boga⁵⁸; Służebnicą Pańską⁵⁹, Dziewicą Maryją⁶⁰, Świętą (Błogosławioną) Maryją, Litościwą (Miłościwą) Matką⁶¹.

Śpiew rozpoczynający obrzędy wstępne już na początku liturgii eucharystycznej chwala słowami św. Elżbiety Maryję - Matkę Pana, która nosi w swoim łonie Króla wszechświata, a Elżbieta „tylko” Proroka (Jana Chrzciciela). Maryja nosi Tego, który wydaje prawo, a Elżbieta tego, który je zachowuje (przestrzega); Maryja Słowo, które zbawia, a Elżbieta głos, który zapowiada Jego przyjście⁶².

Z całego formularza mszalnego jasno wynika, że (jak zresztą uczy Vaticanum II) Bóg, Ojciec miłosierdzia, pragnął, by wcielenie Jego Syna poprzedziła zgoda Tej, która została przeznaczona na Matkę: błogosławiona Dziewica Maryja z nieskazitelną wiarą przyjęła posłanie anioła, poczęła Słowo „przyodziewając” Je śmiertelnym ciałem, a w szczupłości swego łona zawarła (umieściła) Pana niebios i Zba-

⁵³ TAMŻE.

⁵⁴ Zob. *Praefatio (Prefazio)* II.

⁵⁵ Zob. *Super populum (All'inizio dell'assemblea liturgica)*.

⁵⁶ Zob. *Praefatio (Prefazio)* I.

⁵⁷ Zob. *Ingressa (All'ingresso)*; por. Łk 1, 43.

⁵⁸ Zob. *Super populum (All'inizio dell'assemblea liturgica)*.

⁵⁹ Zob. *Canto al Vangelo; Vangelo (Śpiew przed Ewangelią; Ewangelia)*.

⁶⁰ Zob. *Ad complendam liturgiam verbi (A conclusione della liturgia della parola); Sui doni; Praefatio I -II (Prefazio I -II); Transitorium (Alla comunione); Post communionem (Dopo la comunione)*.

⁶¹ Zob. *Post communionem (Dopo la comunione)*.

⁶² Zob. *Ingressa (All'ingresso)*.

wiciela świata, i wydała Go nam na świat, zachowując nienaruszone dziewictwo⁶³. Komentując ten fakt słowami ostatniego Soboru, trzeba powiedzieć, że *w ten sposób, podobnie jak kobieta przyczyniła się do śmierci, tak również kobieta przyczyniła się do życia. Odnosi się to szczególnie do Matki Jezusa, która wydała na świat samo Życie odradzające wszystko, i została przez Boga obdarzona darami godnymi tak wielkiej roli*⁶⁴. Ta prawda teologiczna została również dogłębnie przedstawiona w drugiej formule *prefacji* uroczystości poprzez przeprowadzenie porównania dziewicy i matki Ewy z dziewicą i Matką Maryją. Ten tekst euhologijny stwierdza, że z płodności Dziewicy Maryi narodził się dla nas Ten, który karmi nas Chlebem aniołów. Bogactwo roztrwonione przez grzesznicę Ewę, zostało nam na nowo dane przez Maryję. Przez kobietę (Ewę) przedostała się i rozlała pośród nas złość grzechu, ale przez Kobietę (Maryję) rozpoczęło się dzieło zbawienia. Zasadzkom pełzającego zła przeciwstawia się moc Odkupiciela. Macierzyństwo, które stało się przyczyną śmierci, teraz daje nam Boga żywego, dzięki czemu rodzaj ludzki powstaje wolny z dawnej niewoli. Wszelka nędza, która przyszła od Adama, została przewyciężona przez obfitość daru Chrystusa.

Za Soborem Watykańskim II można zatem powiedzieć, że *Maryja, zgadzając się na słowo Boże, stała się Matką Jezusa, a przyjmując zbawczą wolę Bożą całym sercem, wolna od wszelkiego grzechu całkowicie poświęciła samą siebie, jako służebnicę Pańską, osobie i dziełu swego Syna, pod Jego zwierzchnictwem i razem z Nim z łaski Boga wszechmogącego służąc misterium odkupienia. Słusznie więc sądzą święci Ojcowie, że Maryja nie została tylko biernie użyta przez Boga, lecz wolną wiarą i posłuszeństwem współpracowała w dziele ludzkiego zbawienia. Sama bowiem, jak mówi św. Ireneusz, „będąc posłuszna, stała się przyczyną zbawienia zarówno dla siebie, jak i dla całego rodzaju ludzkiego”*⁶⁵.

4.3. Święta wymiana – *admirabile commercium* (scambio di doni mirabile)

W uroczystość *Bożego Macierzyństwa Dziewicy Maryi* śpiew komunijny (*transitorium*) akcentuje prawdę o świętej, „przedziwnej wymianie” (*admirabile commercium*)⁶⁶ darów, która dokonała się

⁶³ Zob. *Praefatio I (Prefazio I)*.

⁶⁴ LG 56.

⁶⁵ TAMŻE.

⁶⁶ Termin *commercium* to wyrażenie techniczne w języku prawnym i handlowym

w Chrystusie pomiędzy Bogiem i człowiekiem, a zatem i całą ludzkością. Stało się to możliwe dlatego, że Jezus Chrystus, Pan świata i Stworzyciel rodzaju ludzkiego, narodził się „przez działanie Ducha Świętego” z Dziewicy Maryi, której błogosławione łono Go nosiło, i której piersi ssał⁶⁷. Dla „zbawienia ludzi przyjął śmiertelną naturę”, „otrzymał śmiertelne ciało”, i stając się uczestnikiem naszego człowieczeństwa, obdarzył nas życiem Bożym, abyśmy mogli mieć udział w Jego Bóstwie, stać się uczestnikami Jego Boskiej natury⁶⁸. „Wymiana” ta, zapoczątkowana we wcieleniu, przedłuża się i na nowo dokonuje się przez Eucharystię⁶⁹.

W języku modlitw mszalnych (*euchologii*) wyrażenie *admirabile commercium* jest odniesieniem do wydarzenia zbawczego, opisanego językiem ewangelicznym, i oznacza mistyczną wymianę istniejącą między Bogiem i ludźmi, która dokonała się wraz z historycznym faktem wcielenia (*Słowo stało się ciałem* - J 1, 14). Syn Boży stał się człowiekiem, a ludzie „w zamian” otrzymali *moc, aby się stali dziećmi Bożymi* (J 1, 12)⁷⁰. Liturgiczny zwrot: „przedziwna wymiana” (pomijając jakiegokolwiek odniesienie do języka handlowego!) jest rozumiany jako „aktywny dialog, wzajemne otwarcie, intymna łączność” pomiędzy Bogiem i człowiekiem, dokonujące się w Eucharystii⁷¹.

Teksty euchologijne, zwłaszcza (w liturgii rzymskiej) *modlitwa nad darami* i (w liturgii ambrożyjskiej) *nad darami (sui doni)* oraz śpiewy na Komunię (*confractorium, transitorium*), określając Ofiarę eucharystyczną *admirabile commercium*, wskazują na cudowną, przedziwną wymianę, która dokonuje się podczas Wieczery Pańskiej. W tym krótkim sformułowaniu zawiera się cała głębia Bożej ekonomii zbawczej, pozwalająca zrozumieć w świetle wiary, że my, ludzie, ofiarujemy Bogu dary, które On sam dał nam dla podtrzymania naszego życia doczesnego, a Bóg przyjmuje składane dary chleba i wina, przemieniając je mocą Ducha Świętego w Ciało i Krew Chrystusa, aby przyniosły nam pomoc w życiu doczesnym i wyjednały

na oznaczenie wymiany, zamiany, handlu, związków, relacji i więzi, a w sensie najszerszym: wszelkiej wymiany dobra (por. M.P. ELLEBRACHT, *Remarks on the Vocabulary of the ancient Orations in the Missale Romanum*, Nijmegen-Utrecht 1966, 97).

⁶⁷ Por. Łk 11, 27; zob. *Confractorium* (*Allo spezzare del pane*).

⁶⁸ Zob. *Transitorium* (*Alla comunione*).

⁶⁹ Por. J. JANICKI, *Obrzędy liturgii Mszy świętej...*, 249.

⁷⁰ BT komentując to zdanie, twierdzi, że *człowiek staje się dzieckiem Bożym przez łaskę. Droga do dziecięstwa Bożego prowadzi poprzez wiarę w Syna Bożego* (J 3, 12); por. Mt 5, 9; Rz 8, 14; Ga 3, 26; 4, 5; 1 J 3, 1.

⁷¹ Por. A. DUMAS, *Pour mieux comprendre les textes liturgiques du Missel Romain*, „Notitiae” 6(1970) 204n.

nam wieczne zbawienie⁷². Ten sam Duch Święty, który chwalebnie zstąpił na Dziewicę Maryję, napełniając Ją blaskiem prawdy⁷³, i którego mocą dokonało się wcielenie Syna Bożego, sprawia ponadto, że wszyscy wierzący, którzy wezmą udział w Komunii świętej, *doznają zbawiennych skutków działania Ducha Świętego, w obecności którego Ofiara eucharystyczna dopełnia się hic et nunc*⁷⁴. „Niepokalana Hostia” (Ciało i Krew Chrystusa), przyjmowana w Komunii świętej, mocą Ducha Świętego przyczynia się do zbawienia tych wszystkich, którzy ją spożywają⁷⁵.

„Przedziwna wymiana” dokonująca się w Eucharystii mocą paschalnego misterium błogosławionej męki, zmartwychwstania i chwalebного wniebowstąpienia Chrystusa⁷⁶ sprawia, że Bóg udziela ludziom „dobra zbawienia wiecznego”⁷⁷. Potwierdzenie tej prawdy wiary zawartej w tekstach liturgicznych znajdujemy m.in. w nauczaniu św. Piotra, który napisał, że *zostały nam udzielone drogocenne i najwięk sze obietnice, abyście się dzięki nim stali uczestnikami Boskiej natury* (2 P 1, 4). W wielkiej miłości, jaką obdarzył nas Bóg Ojciec, *zostaliśmy nazwani dziećmi Bożymi: i rzeczywiście nimi jesteśmy* (1 J 3, 1)⁷⁸.

W sprawowaniu zatem Eucharystii, w której uobecnia się misterium paschalne, aktualizuje się „wymiana”, która dokonała się pomiędzy Bogiem i człowiekiem we wcieleniu Syna Bożego, zapoczątkowanym Maryjnym *fiat* – *niech mi się stanie według twego słowa* (Łk 1, 38). Bóg, który przyjmuje ofiarę swoich wiernych, dając jednocześnie możliwość uczestnictwa w świętych darach, sprawia, że ta sakramentalna ofiara prowadzi nas do życia wiecznego i otrzymujemy *zadatek przyszłej chwały*⁷⁹.

⁷² Zob. *Ogólne wprowadzenie...*, 79c.

⁷³ Por.: *Il tuo Spirito, o Dio [...] disceso con la sua gloria nella vergine Maria, accoglie le nostre offerte (Sui doni, MESSALE AMBROSIANO...*, 63); *superimposita munera Spiritus sanctus assumat, qui beatæ Mariæ viscera sui splendoris veritate replevit (Super oblata, MISSALE AMBROSIANUM...*, 35).

⁷⁴ C. VAGAGGINI, *Il senso teologico della liturgia. Saggio di liturgia teologica generale*, Roma 1965, 224.

⁷⁵ Zob. *Ogólne wprowadzenie...*, 79c.

⁷⁶ Por. SC 5.

⁷⁷ Modlitwa *Super populum (All'inizio dell'assemblea liturgica)*.

⁷⁸ Por. J. JANICKI, *Misterium paschalne w Mszale rzymskim Pawła VI*, Warszawa 1992, 106.

⁷⁹ SC 47.

Kościół, składając Bogu eucharystyczną Ofiarę Jezusa Chrystusa i oddając szczególną cześć Maryi, która dzięki łasce Bożej została wywyższona po Synu ponad wszystkich aniołów i ludzi, wierzy, że *jak w niebie Matka Jezusa doznaje już chwaly co do ciała i duszy, będąc obrazem i początkiem Kościoła mającego osiągnąć pełnię w przyszłym wieku, tak tu na ziemi, dopóki nie nadejdzie dzień Pański, przyświeca Ona pielgrzymującemu Ludowi Bożemu jako znak niezachwianej nadziei i pociechy*⁸⁰. Dlatego też, już od najdawniejszych czasów Błogosławiona Dziewica Maryja *jest czczona pod zaszczytnym imieniem Bożej Rodzicielki, pod której obronę uciekają się w modlitwach wierni we wszystkich przeciwnościach i potrzebach*⁸¹.

Na zakończenie liturgii mszalnej uroczystości Bożego Macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny Kościół ambrozjański modli się do Boga, prosząc: *Boże wszechmogący, zostań z nami, i przez wstawienictwo Maryi, Dziewicy i Matki, pomagaj nam z niestrudzoną miłością strzec każdego dnia życia Daru otrzymanego przy Twoim stole*⁸².

Ks. dr hab. Jan Józef Janicki
Papieska Akademia Teologiczna (Kraków)

ul. L. Rydla 3
PL - 32-090 Słomniki
E-mail: atjanick@cyf-kr.edu.pl
jjanicki@kielce.opoka.org.pl

La Divina maternità della Vergine Maria nella liturgia ambrosiana dell'Avvento

(Riassunto)

Nella prima parte dell'articolo l'autore ci presenta brevemente la liturgia ambrosiana, la sua genesi e la sua specificità. In modo particolare viene descritto il tempo di Avvento nel contesto dell'anno liturgico. In seguito, l'autore si concentra sulla analisi di VI Domenica dell'Avvento: "Sollennità della divina maternità della Vergine Maria".

⁸⁰ LG 68.

⁸¹ TAMŻE, 66.

⁸² *Dopo la comunione* (MESSALE AMBROSIANO..., 65).

L'autore mette in evidenza gli elementi mariani della struttura della VI domenica dell'Avvento: letture biblici e euchologia. In seguito l'articolo si concentra sulla teologia che emerge dall'insieme dei testi previsti per la solennità studiata. Prima di tutto liturgia mette in luce la persona di Maria in quanto Madre del Messia, Figlio di Davide con il regno che durerà per sempre. La maternità di Maria ha un preciso posto nell'economia della salvezza. Con lei essa inizia perché è lei che ci dà il Salvatore del mondo. La liturgia esalta lo scambio di doni mirabile che avviene nel seno della Vergine Madre e poi si prolunga nell'Eucaristia.